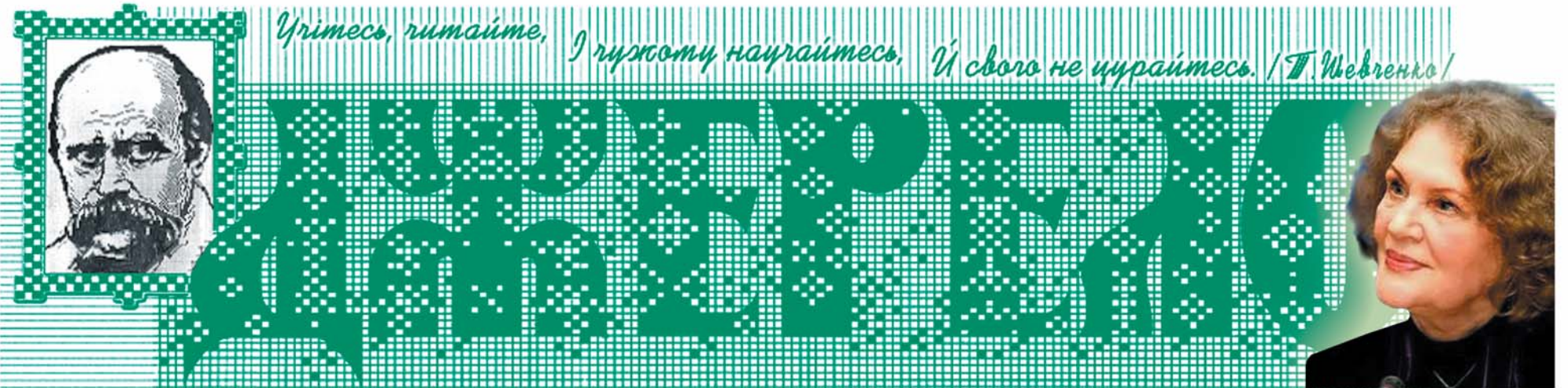

СПЕЦВИПУСК присвячено ювілею Ліни КОСТЕНКО

№ 13 (981)
Квітень
2020 року

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ПЕДАГОГІЧНА ГАЗЕТА

Видається
з грудня
1993 року

Ліна КОСТЕНКО – письменниця-епоха

Михайло Слабошпицький – український прозаїк, критик, літературознавець, публіцист, громадський діяч, дитячий письменник: «Маруся Чурай» Ліни Костенко – не просто наша обікрадена й поганьблена історія, не тільки художня енциклопедія життя українського народу середини XVII ст. Це історія, яка осмислює саму себе, мисляча історія. Це – партитура вічних мотивів духовного буття народу...».

Ольга Богомолець – доктор медичних наук, медик світового рівня, виконавиця пісень на слова Ліни Костенко: «Ліна Костенко – це геніальна жінка. Вся моя творчість пов'язана з Ліною Василівною, я її шаную, поважаю, для мене її книга вибраного – це моя жіноча біблія».

Борис Олійник – поет, голова українського Фонду культури: «Стосовно Ліни Костенко я скажу без жодного перебільшення: вона унікальне явище в українській літературі, яка за будь-яких змін кон'юнктури моменту завжди була собою й робила все, аби Україна посіла своє гідне місце у світовому співтоваристві».

Микола Ільницький – український літературознавець, критик, поет, перекладач: «Ліна Костенко довела, що традиційна форма послідовного розгортання подій таїть у собі невичерпні можливості художньої типізації і філософської глибини».

Ігор Пасічник – ректор Національного університету «Острозька академія»: «Творчість Ліни Костенко – це відображення цілої епохи. Це єдина наша сучасниця серед українців, яка справді заслуговує на Нобелівську премію. І мені соромно, що ні уряд, ні ми як співвітчизники нічого не робимо для того, щоб популяризувати її творчість у світі й віддати належну шану жінці, яка є символом України».

Сергій Якутович – народний художник України: «Коли читаєш лірику Ліни Костенко – чманієш від суто чоловічої безпорадності перед Жінкою-Сфінксом. Адже чоловік – людина дії. Жінка – людина мудрості, спостережливості й безмежного знання своєї істоти та природи навколо».

Оксана Пахльовська – українська письменниця, культуролог, професор, доктор філологічних наук, донька: «Мамина поезія з самого початку, від перших віршів, була бунтом. Бунтом особистості. Повстання духу. Слава, що до неї приходила, була не популярністю, не модою. Вона була вистражданою надією людей на свої відродження, на можливість повернутися до себе, на можливість відродження вже нібито виродженої і остаточно приборканої нації».

Павло Вольвач – поет: «Ліна Костенко – категорія вічна. Змінюються «рухомі естетики сучасності», накопують одне на одне покоління, а вона лишається. Лишається масштаб таланту й особистості».

Юрій Андрухович – поет, прозаїк, есеїст: «Ліна Василівна – представник класичного, романтичного уявлення про поета. Поет у контексті Ліни Костенко – створіння, покликане сказати людям щось надзвичайно важливе. А щоб мати таку здатність, потрібно бути вищим над усім цим».

Володимир Базилевський – український поет, письменник, літературний критик, перекладач: «Ліна Костенко з тих поетів, які здатні крізь вселюдське бачити національне, а крізь національне прозирати вселюдське».

Іван Малкович – поет, видавець: «І в поезії, і в житті Ліна Костенко вражає своєю особливою афористичністю. Коли свого часу в останній момент у філармонії відмінили монодраму за «Марусею Чурай», Ліна Костенко прийшла до директора філармонії, підвела його під люстру (щоб краще видно) і «відляпасувала» йому фізію. Той нерозумний директор подав на неї в суд, – зрештою, це відома історія. Але найбільше мені подобається те, що було далі... Ліну Костенко викликали в суд і запитали, чи не заперечує вона того, що дала ляпаса директору філармонії. «Заперечую» – сказала Ліна Василівна. «Як, ви це заперечуєте?». «Так, заперечую!» – відказала вона. – Бо я дала не одного, а два ляпаса – за себе і за Марусю Чурай».

Володимир Яворівський – письменник, народний депутат, голова Національної спілки письменників України: «В особі Ліни Костенко маємо геніальну, дивовижну українську поетесу. Скільки вона зробила! Це людина, яка денно і нічно могутньо працює на Україну, на українську духовність. Ми повинні гордитися, що маємо митця такого масштабу».

Добірка матеріалів Тамари КУЗЬ, методиста НМЦ ПТО у Дніпропетровській області

Дніпровська академія неперервної освіти на своєму YouTube-каналі пропонує урок української літератури «Ліна Костенко – письменниця-епоха»

вчителя української мови та літератури НВК № 4 м. Дніпра Інни Симчич.

Переглянути відео ви можете за посиланням <https://www.youtube.com/watch?v=s4NfYLULQWw>

Підписуйтесь на канал Академії та навчайтесь НЕПЕРЕРВНО!

Конкурс відеопоезії до ювілею Ліни Костенко

До участі у конкурсі запрошуються всі бажаючі. Термін подачі відеоробіт – з 14 березня по 1 травня 2020 року. На конкурс приймаються записані на відео роботи: авторські вірші за мотивами творів Ліни Костенко або вірші Ліни Костенко у виконанні конкурсантів. Роботи необхідно розмістити у вільному доступі на відеохостингу YouTube, посилання разом із заявкою надіслати на адресу sociocentr@gmail.com. У заявці вказати назву роботи, прізвище, ім'я, контакти автора.

Визначення і нагородження переможців. Роботи оцінюватиме експертне журі. Відео переможців будуть опубліковані у соцмережах та на сайті Центральної міської бібліотеки. Переможців конкурсу буде нагороджено дипломами та подарунками.

Конкурс оголошує Дніпровська Центральна міська бібліотека. Деталі на сайті бібліотеки – <http://library.dp.ua/blog.php?id=5192>

«І все на світі треба пережити, бо кожен фініш – це по суті старт. І наперед не треба ворожити, і за минулим плакати не варт...»

19 березня 2020 року відсвяткувала свій 90-річний ювілей геніальна українська поетеса, одна з найвідоміших жінок сучасної України – Ліна Костенко.

Вона є авторкою понад 15 поетичних збірок, найвідоміших в Україні романів у віршах. Її вислови та рядки завжди влучні, вони проймають до мурашок, змушують думати, відчувати, розуміти... Ці слова заряджають енергією, надихають змінюватися та змінювати світ навколо себе.

Надихайтесь висловами геніальної українки, які точно не залишать вас байдужими! Отож, найкращі цитати, фрази та висловлювання Ліни Костенко про найсокровенніше та найактуальніше!

Про людей

- Чужа душа – то, кажуть, темний ліс. А я кажу: не кожна, ой не кожна! Чужа душа – то тихе море сліз.
- Плювати в неї – гріх тяжкий, не можна.
- Віддай людині крихітку себе. За це душа наповнюється світлом.
- Людям не те що позакладало вуха – людям позакладало душі.
- І що цікаво – серце у колібрі майже втричі більше, ніж шлунок. От якби так у людей.
- Люди, як правило, бачать світ у діапазоні своїх проблем.
- Марудна справа – жити без баталій. Людина від спокійного життя жиріє серцем і втрачає талію.
- Так багато на світі горя, люди, будьте взаємно красивими!
- Будні роблять людей буденними.
- А як пильніше глянуть навкруги – все хтось комусь на світі вороги.
- Здається ж, люди, все у них людське, але душа ще з дерева не злізла.

Про життя

- Єдиний, хто не втомлюється, – час. А ми – живі, нам треба поспішати.
- У кожного своя пустеля і свої міражі.
- Проблеми ж – як божевільня. Буйних ще можнавилікувати, а «тихо помішані» – то вже навек.
- І все на світі треба пережити, бо кожен фініш – це по суті старт. І наперед не треба ворожити, і за минулим плакати не варт...
- А секунди летять. Отак можна вмерти й нічого не встигнути. Встигаєш тільки втомитися.
- Огидна річ – наша терплячість. Наша звичка відмовляти собі у всьому. Так все може відмовитися від нас.
- Страшні слова, коли вони мовчать.
- Все наше життя, це чекання найгіршого і надія на краще.
- Біда сьогодні будь домовичками, у інтер'єрах казка не живе.
- Душа летить в дитинство, як у вирій, бо їй на світі тепло тільки там.
- Епоха несприятлива – ламає іще в колісці геніям хребти.
- Єдине, що від нас іще залежить, – Принаймні вік прожити як належить.
- Життя – це оббирання реп'яхів, що пазурами уп'ялися в душу.
- Життя як вірш без пунктуації, а смерть поставить крапку і тире.
- Не час минає, а минає ми.
- Що є життя? Це – проминання тіней.

Про Кохання

- Пристрасть – це натхнення тіла, а кохання – це натхнення душі. Любобов як функції геніталій залишмо приматам. Мені потрібен космос її очей.
- Любов – це насамперед відповідальність, а потім уже насолода, радість.
- Троянда – як кохання, може завдати болю, якщо не вмієш її узяти.
- Моя любов чолом сягала неба, а Гриць ходив ногами по землі (з роману у віршах «Маруся Чурай»).
- Скільки років кохаю, а закохуюсь в тебе щодня.
- Несказане лишилось несказаним.
- Така любов буває раз в ніколи.
- Жінка – як музика, її можна любити навіть не дуже розуміючи.
- Важко любити розумну жінку. Завжди боїшся впасти в її очі. Жінка втрачає на інтелекті, лише коли закохана. Так що бажано стабільно підтримувати в ній цей стан.
- Любов шляхетна тільки тоді, коли вона сором'язлива
- ... Кажуть, кохання – хімічний коктейль у голові на пару років чи місяців. Втім, буває і хімічний коктейль. У мене в житті був. Вдаряло в голову і розламувало стегна. А кохання – це інше. Кохання вдаряє в душу.

Про політику та Україну

- Держава – це я, а не те, що вони з нею зробили. І якби кожен усвідомив, що держава – це він, то у нас вже була б достойна держава...
- Настала якась собача старість ідей. Ніхто нічого не хоче. Ніхто ні за що не бореться. Тільки наші політики – за владу над нами.
- А ви думали, що Україна так просто. Україна – це супер. Україна – це екслюзив. По ній пройшли всі катки історії. На ній відпрацьовані всі види випробувань. Вона загартована найвищим гартом. В умовах сучасного світу їй немає ціни.
- Скільки нас, людства, вже є на планеті? Мільярдів шість? І серед них українці, дивна-предивна нація, яка живе тут з правіку, а свою незалежну державу буде оце аж тепер.
- У всіх народів мова – це засіб спілкування, у нас це – фактор відчуження.
- Ми ушкоджене покоління. Ще від предків щось узяти, а нащадкам вже не маємо що передати.
- Україна пручається, як Лаокоон, обплутаний зміями. Вона німо кричить, але світ не чує. Або не хоче почути.

- ... Чому канадський прем'єр-міністр може проїхати до парламенту на ковзанах по замерзлій річці через всю Оттаву, а у нас людей розкидають мало не в кювети, коли їде якийсь цабе.
- Люди вимагають правди – їм сервірують брехню.
- Вічна парадигма історії: за свободу борються одні, а до влади приходять інші. І тоді настає лукава, найпідступніша форма несвободи, одягнута в національну символіку, зацитькана національним пафосом, вдекорована атрибутами демократії.
- Поки що я можу з жахом сказати: докотили Україну до прірви; і поки не з'явиться ота цивільна відвага в людях, доти вона так і буде ця Україна – декоративна. Незалежність ворухить «вусами уві сні».
- Сиділи колись за залізною завісою, ловили кожну вісточку зі світу, – інформація була нашою здобиччю. Тепер ми – здобич інформації.
- Глобалізація глобалізує всі проблеми, і ні одної не зменшить. Зменшиться тільки роль держав, деякі скояться по цьому глобусу, як сльоза.
- У кожної нації свої хвороби. У Росії – невиліковна.
- Політичної біжутерії не ношу! (Цими словами поетеса відмовилася від звання Героя України).

Про коронавірус та карантин

- А часом вже і думаєш, – а може, люди – ...віруси на цій живій Землі?!
- Люди! Давайте зупинимось і візьмемо новий старт. Бо при таких забігах фініш буде фатальним.
- Нам треба жити кожним днем. Не ждати омріяної дати. Горіть сьогоднішнім вогнем. Бо завтра може не настати.

Подала
Оксана ДОРОШЕНКО,
методист навчально-методичної лабораторії соціально-гуманітарних дисциплін Академії

Ліна КОСТЕНКО. Історичний роман у віршах «Маруся Чурай», розділ ІХ

Весна, і смерть, і світле воскресіння

Весна прийшла так якось несподівано!
Зима стояла міцно до пори.
Вітри війнули з півдня. І тоді вона немов у Ворсклу з'їхала з гори.
Ще сніг ковтала повідь широченна,
і рала ждав іще тужавий лан.
А під горою вишня наречена
вже до віночка міряє туман.
Подовшав день.
Полеглили ці тіні,
вечірні тіні спогадів і хмар.
І дика груша в білому цвітінні
на ціле поле світить, як ліхтар.
Уже в дітей порожевіли личка.
Уже дощем надихалась рілля.
І скрізь трава, травиченька, травичка!
І сонце сипле квіти, як з бриля.
Вже онде щось і сіють у долині.
Вже долітає пісня з даліни.
Вже горлиця аврукає в бруслині,
стоять в заплавах золоті лини.
Тут коло нас така зелена балочка,
там озеро, не видно йому дна.
Вже прилетіла голуба рибалочка,
ніс в неї довгий, довший, ніж вона.
Вже й дикі гуси в небі пролітали,
вже й лебеді кричали крізь туман.
Вже ходять в болотах біля Полтави
ходуличник, крохаль і турухтан.
Воскресли люди, хоч який хто квелий,
після облоги схожі на примар.
І монастир з цвітіння тих жарделей
пливе у небо, як з рожевих хмар.
О Боже духів і живої плоти!
Я вперше усміхаюся, прости.
Якось галузка в тому живоплоті
і та он пнеться, хоче розцвісти.
Весна прийшла. Скасовано угоду.
Вся Україна знову у вогні.
Цвіте земля, задивлена в свободу.
Аж навіть жити хочеться мені.
Як гарно в хаті, як просторо в снігах!
Як оживають ниви і сади!
А щоб хоч щось лишилось на насіння,
на Пасху їли хліб із лободи.
І знов лелека молиться до зірки.
Клинець городу хочу врожаю.
Є жменя жита, маку є півмірки,
і чорнобривці, й трохи рижію...

Л. Костенко:

«Мені снилась дорога. Дорога – і все.
Ні куди, ані звідки, – не знаю, не знаю.
Просто снилась дорога, –
ні шлях, ні шосе,
а дорога й дорога, – іду й проминаю.

Тільки десь ніби вогник далеко в степах.
Може, мати стоїть на німому порозі.
Може, це вже Чумацький,
а може й не шлях.
Може, просто дорога. Дорога в дорозі».

«Чорнобильська мадонна» – Ліна КОСТЕНКО

Чорнобиль – це трагічний знак, фатум. Людство відтоді почало нагадувати метелика, який летить на світло, щоб згоріти. Фізик Валерій Легасов, один із тих, хто приборкував ЧАЕС, покінчив із собою: було в його самогубстві попередження нам. Було, певно, потрясіння від аморальності науки, безнадійного відставання наших душ від технічної потуги сучасної цивілізації. Але чи тривога й відповідальність змінили «улыбку познання» на наших обличчях? Чи є така біда, яка здатна чогось навчити Людину?

Про чорнобильську катастрофу в українській літературі написано чимало. Крім віршів багатьох поетів, які писалися одразу й згодом після аварії, найбільш відомі твори – це документальна повість Юрія Щербака «Чорнобиль» (1987), поема-мозаїка Івана Драча «Чорнобильська мадонна» (1988), роман Володимира Яворівського «Марія з полином наприкінці століття»

Л. Костенко: «...Коли мене питають, чи в зоні співають солов'ї, чи цвіте щось, то можу відповісти, що в зоні співають солов'ї, прекрасно співають, все цвіте там, й то так, як, може, ніде не цвіте, але поезії там відбирає мову. Або пишеться щось таке трагічне, або воно чекає свого глибинного втілення, там не можна писати так просто, щобетати. Зона мене схиляє більше до прози...».

(1988). У білоруській – книжка Світлани Алексієвич «Чорнобильська молитва» (1997), яку українською мовою переклала Оксана Забужко, давши творові (за погодженням з авторкою) назву «Чорнобиль: хроніка майбутнього» (1998).

Після Чорнобильської катастрофи Ліна Костенко – єдина з українських письменників – майже 20 років регулярно відправлялася в Чорнобильську зону. З 1991 року Ліна Костенко як член експедиції зі збереження пам'яток чорнобильської культури бере участь у дослідженні катастрофи та її наслідків. У 2011 році в римському видавництві «Віелла» вийшла в світ її книжка «Зоря на ім'я Полин: пам'ятаючи про Чорнобиль». До книжки увійшли вірші Ліни Костенко, її кіносценарій «Чорнобиль: Тризна» в перекладах італійською, наукові праці українських та італійських дослідників Чорнобильської катастрофи. Напевно, несправедливо буде не зазначити в цьому ряду й українську публіцистику, – статті Олесея Гончара «То звідки

ж взялася «Звізда Полин» (1987) і Ліни Костенко «Україна як жертва і чинник глобалізації катастроф» (2003).

У назві великого циклу поетичних мініатюр Л. Костенко «Коротко – як діагноз» йдеться про хворий світ.

Слово поетеси лаконічне й афористичне. Кепкування над недолугими сучасниками змінилося трагічною іронією. Голос поетеси долинає вже мовби з прийдешнього – її уява побувала там, зафіксувавши безумство зникання життя. Мініатюри-інкрустації Ліни Костенко – це її апокаліпсис. Її *contra spem spero*.

Вмирає Дніпро,

і Арал не воскрес.

А може,

Земля вже й не зірка?

*Уже у шагреневій шквірі небес
Прорвалась озонова дірка?*

•••

*В озонову дірку подивився янгол:
– Господи, скажи їм,*

щоб вони схаменулись!

*Гіркі афоризми спонукають
зазирнути «за край», відчуття
жах провалля.*

Колись ми, кажуть,

виникли від мавпи,

Надалі мавпа виникне від нас.

•••

*Поховані чорнобильські ліси!
Не забувайте наші голоси.*

•••

Ой, у полі три тополі.

Та всі не зелені.

Ой, у полі криниченька.

В поліетилені.

Фольклор сучасного сталкера, який прийшов у зону, де ступала нога «царя природи».

До десятиріччя трагедії на Чорнобильській АЕС Ліна Костенко пише повість «Зона відчуження». Уривки з неї були надруковані в газеті «Літературна Україна». У цьому творі йдеться про те, на що перетворились поліські села після вибуху на Чорнобильській атомній станції. 30-кілометрова зона стала руїною, «величезним, вирваним з тіла України шматком землі».

Те, що там сталося за три роки, передається через сприйняття солдата-дезертира Андрія, людини, яку було покарано керівництвом військової частини за любов до рідного краю, до свого багатостраждального народу. Звинувачений у сепаратизмі, обізваний «самостійником», тяжко побитий, він тікає у зону відчуження. Андрій був людиною релігійною. І тому, коли побачив «мертву зону», край, що постраждав не лише від радіації, а й від мародерів, які пограбували, понівечили,

осквернили все святе, що робить людей людьми, йому захотілося «помолитися», «скупатися», позбутися скверни і вмерти, «розбивши голову об мур». Та церков не було. Хрест можна було побачити лише на цвинтарі. Туди й ходив молитися Андрій.

Але в одному із сіл церква таки була. Вона стояла висока, недоторкана, провітлено-урочиста над розрухою покинутого села. Та, коли герой зайшов усередину, йому здалося, «ніби з неї зняли шкуру». Описуючи пограбований храм, Ліна Костенко не раз звертається до біблійних образів або висловів. Наприклад, вона говорить про єдиний образ Ісуса Христа, що зберігся під куполом. Він саяв у всій своїй величі. Однією рукою Син Божий благословляв, у другій тримав книгу зі словами «Альфа і Омега». Цей вираз – початок і кінець – письменниця пов'язує з долею сплюндрованого краю, а може, і всієї Землі.

**Л. Костенко:
«Той чорний реактор –
і пекло, і трон.
Він спить на піску,
підібгавши коліна.
І сниться йому в ореолі ворон
вже вся Україна,
вже вся Україна».**

На думку письменниці, вибух на атомній станції – ще не кінець. Кінець світу – це осквернення, святотатство, яке стало типовим явищем на землі, керованій комуністами.

Описуючи настінний малюнок Страшного Суду у притворі, на якому ще видно було і «судні сурми Ангелів, і Господа Бога на престолі у хмарах, і грішників», що «сипалися в преісподню», авторка через спогади свого героя передає зміст біблійного тексту про Страшний Суд. Вона пише: «Андрій розглядав цей розпис, шукав, чи все там зображено, що він читав у Біблії. Чи є ті звірі навколо престолу, повні очей спереду і ззаду? Чи є всепожираюча сарана? І коні апокаліптичні – кінь

білий, кінь червоний, кінь вороний і чалий. Особливо його вражав кінь червоний, – чому саме вершнику цього коня дано було «взяти мир на землі та убивати один одного?». Сприйняття дійсності героєм роману відбувалося через осмислення змісту Святої книги. «Біблія все це перевела у якісь нові для нього площини, доводилося думати і думати», – пише авторка.

Трагедію на Чорнобильській атомній електростанції у творі пов'язано з пророцтвом Іоанна Богослова про Зірку Полин, про сімох Ангелів, які принесуть людству кару за вчинені гріхи.

Людина з праведною душею, Іоанн Богослов, не міг не прозріти «внутрішнім зором жах і підлість імперії», її провину перед Богом і людьми. Не міг не попередити свій народ про Божу кару. Про кінець Римської імперії...

Але авторка роману робить спробу пояснити, чому та Божя кара впала і на наш народ. З початком нової ери на місці Римської імперії з'явився другий Рим, друга імперія – Візантія. Її занепад припадає на початок другого тисячоліття. І нарешті – третя імперія, Москва, яка сама себе називала «третім Римом», мусить загинути на межі третього тисячоліття, бо в Біблії говориться, що Ангел зв'язав Сатану і «кинув його до безодні», «щоб народи не зводив, аж поки не кінчиться тисяча років», «а потому він розв'язаний буде на короткий час». І сатана розв'язався.

Як письменник-патріот, письменник-борець Ліна Костенко, звертаючись до Біблії, використовуючи у своїх творах її ідеї, образи і мотиви, ще раз довела, що Святе слово, Боже слово було і залишається щитом і зброєю у боротьбі

**Л. Костенко:
«Ми –
атомні заложники прогресу.
Вже в нас нема ні лісу,
ні небес».**

за торжество добра і правди на нашій грішній землі.

Аварія на ЧАЕС сталася 26 квітня 1986 року. Рівно 34 роки тому на Чорнобильській атомній електростанції відбувся вибух і пожежі утворилася радіоактивна хмара, яка накрила не лише Україну, але й території багатьох європейських країн: Білорусі, Швеції, Австрії, Норвегії, Німеччини, Фінляндії, Греції, Румунії, Словенії, Литви, Латвії та Росії.

У результаті наймасштабнішої екологічної та техногенної катастрофи в новітній історії багато українців назавжди покинули свої будинки, сотні сімей втратили рідних через радіацію – підступну невидиму зброю...

Сьогодні на сторінці, присвяченій творчості легендарної української поетеси Ліни Костенко, слід згадати її вірш про чорнобильську катастрофу.

Цей дощ – як душі.

Цей день такий ласкавий.

Сади цвітуть.

В березах бродить сік.

*Це солов'їна опера, Ла Скала!
Чорнобиль. Зона.*

Двадцять перший вік.

Тут по дворах стоїть

бузкова повінь.

Тут ті бузки проламують тини.

Тут щука йде,

немов підводний човен,

і прилітають гуси цовесни.

Але кленочки

проросли крізь танки.

*Жив-був народ над Прип'яттю –
і зник.*

*В Рудому лісі вирости поганки,
і ходять Смерть,*

єдиний тут гробник.

Сьогодні ці ліси навіть не руді, а чорні. Горять чорнобильські ліси... Знову злочин... Чи покарають винних?!

Трагічна тема порожнечі антигуманного чорнобильського простору перегукується з темою відповідальності людини за скоєний злочин. Чорнобиль стає точкою виміру порядності й духовності політиків, вчених, поетів, пересічних громадян. Поетесу турбують і трагедія вибуху на Чорнобильській АЕС у 1986 році, і її наслідки, і те, що в країні розпочався «духовний Чорнобиль». Цілком слушною є думка Юрія Николишина, який визначив, що творчість Ліни Костенко – «це Молитва за Україну», бажання зупинити руйнування природи, України та Українців.

Оксана ДОРОШЕНКО

«Код незабгненного» Ліни КОСТЕНКО

Розгадати поетичні формули людського буття, любові до України, неординарності таланту Ліни Василівни Костенко намагалося багато залюблених у Слово читачів, літературних критиків, науковців у *монографіях* (В. Брюховецький «Ліна Костенко», Р. Корогодський у книзі «Брама світла: шістдесятники» (2009), Л. Тарнашинська у книзі «Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління» (2010), Л. Кужільна в книзі «Національна модель світу в ліриці літературного шістдесятництва» (2003), І. Дзюба «Є поети для епох» (2011)); *літературних портретах* (В. Саєнко «Крізь роки і печалі (До літературного портрету Ліни Костенко)», Г. Клочек «Нескорена (Штрихи до життєвої і творчої біографії Ліни Костенко)», М. Шумило «Атланти держать небо на плечах (Лі. Костенко)»; у *статтях* (М. Жулинський «Лицарство духа (Про творчість Ліни Костенко)», М. Кодак «Неопалимої книги скрижаль: Про творчість Ліни Костенко», Г. Гордасевич «Під галактик очима карими: Ліна Костенко», С. Антонішин «Над річкою буття – на березі крутому, або лілеї для Ліни: Нарис творчості», О. Сизоненко «Над берегами вічної ріки: Ліна Костенко», Л. Тарнашинська «Високе небо Ліни Костенко»).

Перерахувати всі неможливо, адже вже існує наукове лінознавство, яке щедро поповниться з нагоди 90-річчя Аристократки Духу, легендарної Поетеси й Прозаїки, Громадської Діячки, якої «*Душа належить людству і епохам*».

Незабгненність Слова Ліни Костенко спонукає проникнути в істини книги нашого народу, прості земні істини, зануритися в історію, пам'ять, осмислити проблему митця і мистецтва, замилуватися природою, проїнятися почуттями її поетичного коду. Лірика першої збірки поетеси «Проміння землі» (1957) утвердила: проміння осяває все, що чиниться на Землі і шле свої сигнали у Всесвіт, найяскравіший промінь же на Землі – Людина. Книга «Вітрила» (1958) – це «пробраз її майбутньої максимальної емоційно-образної насиченості й афористичності» (І. Дзюба). Поеті збірки «Мандрівки серця» (1961) пронизані мотивом пізнання серцем світу й людей, мають інтимно-автобіографічний характер, поставили її ім'я в один ряд із найяскравішими майстрами української поезії. «І третя книга має принципове значення, – писав тоді В. Симоненко. – Уже одним фактом свого існування вона перекреслює ту тріскучу та плаксиву писанину деяких наших ліриків, які своїми утворами тільки захарашують книжкові полиці магазинів та підривають довір'я читачів до сучасної поезії».

Після недовготривалої «хрущовської відлиги» її поетичному слову було оголошено заборону, Ліна Костенко змушена була 16 років «писати в шухляду»:

*Ми мовчимо – поезія і я.
Ми одна одній дивимось у вічі.
Вона не знає, як має ім'я, –
мене немає в нашому сторіччі.*

Мовчання було плідним згодом вийшли книги «Над берегами вічної ріки» (1977), роман у віршах «Маруся Чурай» (1979), «Неповторність» (1980), «Сад негтанучих скульптур» (1987), «Вибране» (1989), що стали вершинним явищем сучасної української поезії. У той же час, Ліна Костенко пише збірку віршів для дітей «Бузиновий цар» (1987) та сценарій до фільму «Чорнобиль. Тризна» (1993), працює над перекладами з польської та інших мов, друкує низку літературознавчих розвідок.

Роман у віршах «Маруся Чурай» (1979) став значною подією в культурно-

му житті України, «найкоштовнішою перлиною» (І. Дзюба) усієї української поезії, твором, в основі якого лежить «напівісторична» (М. Рильський), «автобіографічна» (М. Дах) балада «Ой не ходи, Грицю...». Про Марусю Чурай не зафіксовано документальних відомостей, фольклорних переказів, але вона є культурним образом-символом, яка в романі у віршах Ліни Костенко постала в «конкретності національного буття», хоч кожна доба й дала свої варіації балади і часто центр ваги переносився з побутово-мелодраматичних моментів на історичні і психологічні, та мотив про піснетворство витісняв усі інші.

При всій переконливості віднайдених доказів про життя і творчість Марусі Чурай Л. Кауфмана, С. Тельнюка історична достовірність цієї постаті залишається під сумнівом (як Маруся Богуславка та Роксолана). Створюючи образ дівчини-легенди, Ліна Костенко орієнтувалася не стільки на історичні документи чи факти життя піснетворки, скільки на міфи.

І. Дзюба писав, що легендарна постать козачки-поетеси, саме існування якої ставили під сумнів, ожила в романі глибиною пристрасті й трагічності кохання і як велика людська особистість, крізь духовний вимір і долю якої бачиться національна історія в її драматизмі й героїці, у багатостраждальності української землі. Вся Україна піднялася на визвольну війну під проводом Богдана Хмельницького; ця боротьба має не лише свою ідеологію та свій пафос, а й свою естетику, до створення якої причетні й пісні Марусі Чурай.

Цей роман у віршах Ліни Костенко, на думку дослідниці О. Юрчук, зорієнтований на подолання двох загрозливих тенденцій, що існували в радянській системі: духовної відстороненості від світу і втрати національного. Його антиколоніальна спрямованість націлена не так на бунт проти імперського (деконструктивні порухи), як на намагання зберегти національну через міфологізацію української історії. Українське міфологізоване не як абстрактно-знеособлене, а як індивідуальне «я», індивідуалізоване не тільки в особистісному контексті, а й у гендерному. Маруся Чурай – жінка-мисткиня – є носієм національного світу (українська національна душа, що реалізується через пісню) та жінка з її бажаннями любові, материнства.

Історичний роман «Берестечко» (1999) Ліни Костенко в умовах тоталітарного суспільства українська література не могла долучити до своєї скарбниці, тоді пильно витравлювалися будь-які прояви національної самосвідомості. В анотації до його видання зацентровано на передмові та авторських коментарях, інкорпорованих в основний текст: «Це книга про одну з найбільших трагедій української історії – битву під Берестечком. Написана ще в 1966-1967 рр., вона згодом не раз дописувалась на всіх етапах наступних українських трагедій – і після поразки 60-х років, і в безвиході 70-х, і в оманливих пастках 80-х».

Протягом цього часу з конкретної поразки під конкретним Берестечком тема цього роману переростала у філософію поразки загалом, у розуміння, що «поразка – це наука, ніяка перемога так не вчить», а відтак і в необхідність перемоги над поразкою. І, відкидаючи попередні варіанти як відгорілі ступені ракети, на сьогодні, вже в незалежній Україні, в часи, коли вона стоїть вже перед загрозою остаточної поразки, – ця книга з необхідності бути написаною переросла для автора в необхідність бути надрукованою».

Лі. Костенко у «Берестечку» висловила найсокровенніше, що вона носила в

собі, тому роман увібрав у себе не лише великий історико-суспільний матеріал, що склав його «змістову основу, а й матеріал «автобіографічний», сповідальний, який по-своєму відбиває творчий і душевний стан авторки» (О. Ковалевський).

В. Панченко теж стверджує, що цей твір не міг з'явитися друком в умовах перших брежнєвських «заморозків», але, крім об'єктивних причин, варто пам'ятати про надзвичайну самовимовність поетеси, «...рідко коли автор перебував у силовому полі свого задуму так довго, як Ліна Костенко. Роман варто читати як твір-попередження. Історія гетьмана Богдана Хмельницького з її тріумфами і катастрофами мусила спонукати до осмислення уроків державотворення вождями і всією нацією». Підтвердженню цьому багато в автокоментарях роману:

*І де той геній, до народу обалий,
щоб розбудив наш умисел оспалий?!
І не нікчемним словом, що як нежить,
а як народу гідному належить!*

Жанрову своєрідність, універсальний вияв художньої свідомості, інтелектуального наповнення «Берестечка» Л. Костенко визначали С. Барабаш, М. Жулинський, О. Горчак, О. Ковалевський, Р. Мовчан, В. Панченко, Л. Ромащенко. Вони здебільшого схилилися до думки, що це історичний роман у віршах, хоча в номінації до друку зазначено «Берестечко»: Історичний роман. Ми ж уточнюємо: роман-сповідь у віршах. У ньому розповідь ведеться від першої особи, яка сповідується і роздумує, болісно переживає поразку: «*Я, гетьман Богдан Хмельницький, / розбитий під Берестечком, / сиджу у старій фортеці і долю свою клянжу!*». Сюжет твору не наскрізний, а фрагментарний, складається з фрагментів внутрішнього монологу Богдана Хмельницького, з виділеними першими рядками, пов'язаними між собою спільною думкою, що втілюють згустки певних думок, істин, є фрагментами монологу-сповіді. Внутрішній монолог-сповідь героя породжений кризовою ситуацією індивідуального й суспільного характеру: «*Відбілює душа свою велику правду / у лузі споминів, над річкою Буття*». Гетьман у сповіді відвертий, карає себе за допущені помилки, уболіває й молиться за долю народу, який «*бідю міняє на бідю. / Бо хтозна, чи він знайде там свободу, / чи це одну збудує слободу; / Я знаю свій народ. Клянжу його пороки. Але за нього Господа молю!*».

Які б не робила творчі перерви Ліна Василівна, суспільно-вимушені чи особисті, поетична Муза не відпускає її. У збірку «Річка Геракліта» (2011) увійшли вірші, «настояні терпким часом», «благородні меланхолійністю рефлексій», з вистражданим «стоїчим трагізмом». На переконання І. Дзюби, у цій збірці переважають поетичні мініатюри-акварелі та ліричні монолози – реакції на цілий спектр подражників, що їх невтомно продукує сучасне життя світу й України:

*Ми самотні в безмежжі.
Хай нам сняться степи.
Хай присниться що хоче.*

*Поле, човен, млинок.
Можє, хто нас із Марса
розглядає в бінокль.
А яке йому діло, ми собі летимо.*

*Ми собі на планеті, він собі отамо.
Тільки зорі в нас спільні та небесні степи.*

Головне, що поезія Ліни Костенко завжди актуальна. Вражає поетичне передбачення проблем на десятиріччя. До слова, ще із зими екологі, волонтери, небайдужі люди закликають не палити траву, ліс... Поезія написана ще 2003 року: *Я лісу не впізнала. Він горів.
Ще ж був живий. Недавно. Позавчора.
Обвуглений корою стовбури,
він був сумний, задуманий і чорний.*

*Гілки кричали в небо, як хрести.
Стояла тиша. Жаль було планету.
І я сказала лісові: – Прости!
Йшов гамадріл і кинув сигарету.*

Збірка «Мадонна перехресть» (2012) «дуже особиста: присвячена коханій доньці, Оксані Пахльовській – це не лише «родинний альбом», а сугестивна картина сучасності, коли прискорення історичного часу набирає мажорного характеру, дуже влучно розкрито в однойменній поезії:

*...Маршрути горя і безчесть.
Світ на століття постарішав.
Стоїть Мадонна Перехресть,
чи вже Мадонна Бездоріжжя.
І мчать, і мчать, числа їм нестє.
Дорога дальня й невідомо.
Стоїть мадонна Перехресть,
благословляюча Мадонна.*

Мадонна Перехресть – образ сакрального і жіночного водночас, образ усебачення і всепрощення, страждання і спокути, смирення і благородної покірної любові, покарання і заступництва.

Ліна Костенко увійшла в українську літературу як поетеса і довгий час дивувала читачів своїми вишуканими і довершеними ліричними творами. Але на зламі 2010-2011 років у видавництві І. Малковича «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» було надруковано перший прозовий роман письменниці «Записки українського самашедшого». Перший наклад становив 10 тисяч і вже за півмісяця був розкуплений, що встановило своєрідний рекорд для українських видань. У заголовок роману «Записки українського самашедшого» авторка винесла ключові ідейні, смислові та семантичні доміканти, які розкривають світовідчуття головного героя твору, відтворюють глибину осмислення психологічного стану пересічного українця-інтелігента, патріота, умови існування якого в сучасному духовному і матеріальному просторі України та світу призводять до внутрішньої еміграції, відчуження, самотності та нерозуміння суспільством. Обране письменницею заголовкове словосполучення допомагає читачеві правильно розставити необхідні акценти при сприйнятті твору, а також задає наперед проблемного та ідейного навантаження, яке реалізується у тексті твору й спонукає читача до вдумливого й активного прочитання.

Дуже влучно про силу поетичного коду Ліни Костенко, про який ми згадуємо в безрезні, написав Я. Гарасим: «Але за останні кілька десятиліть ми звикли справедливо ділити березень на двох, а тому, споглядаючи повернення лелек до покинутих воєни гнізд, інстинктивно згадуємо про окрилене слово Ліни Костенко і збагачуємо ним, як озон, свій життєвий та публічний простір. І тепер, у час загрозової пандемії всепоширюючого вірусу «русского міра», воно є не лише ефективною системою вентиляції українських легень, але й могутнім засобом проти паралічу рідної мови, допомагає від історичної амнезії, попереджає про загрозу мозкової деменції та великим вмістом національних мінералів захищає від державницького інфаркту». Тож вникаймо в поетичний код Слова Ліни Костенко, дотримуємося настанов її незабгненого Слова: «*Бо лиш народи, явлені у Слові, / достойно жити можуть на землі*».

Валентина БІЛЯЦЬКА,
доктор філологічних наук

Мова творів Ліни КОСТЕНКО

Ліна Костенко – загальнонаціональна поетеса, культуролог, громадська діячка – яскрава та своєрідна постать в українській літературі ХХ-ХХІ ст.

Життєпис Ліни Костенко – у її Слові. А слово це – невід’ємна частина історії України, її культури, її персоналітету. Характерна для її творчості планка духовності сьогодні стає дороговказом наступним поколінням. Разом зі своїм народом Л. Костенко вдивляється в життя, осмислює, що з нами сталось, і ставить поетичні, філософські та громадські діагнози:

Нації вмирають не від інфаркту.

Спочатку їм відбирає мову.

Мова творів Ліни Костенко – це глибока криниця, з якої можна брати і брати джерельну воду, вона робить її творчість неповторною, цікавою й багатою своїми виражальними засобами. Її поетична спадщина не одне десятиліття є глибоким джерелом досліджень. Проте здебільшого дослідники зосереджують увагу на якомусь певному мовно-стилістичному аспекті. Великий інтерес у науковців представляють романи «Берестечко» та «Маруся Чурай».

Однак, попри те, що багато років творчість Ліни Костенко знаходиться під пильним оком дослідників, її доробок ще має багато можливостей для аналізу й дослідження, настільки її спадщина є багатою та різнобічною. Сьогодні варто згадати слова Світлани Єрмоленко, яка присвятила статтю поетичному слову поетеси: «Саме мовотворчість Ліни Костенко становить мірило розвитку української літературної мови другої половини ХХ ст. у її поетичному жанровому різновиді: ця мова виявилася своєю для читачів різних вікових категорій і уособлює своєрідний символ, естетичний ідеал літературної мови як стрижневого компонента національної культури». Дослідниця наголошує, що саме через слово Ліни Костенко ми намагаємось не лише зрозуміти наш час і себе в ньому, а й усвідомити рівень розвитку української літературної мови, яка становить вищу культивовану форму національної мови і національної культури. Цим власне й мотивуються численні дослідження творчості Ліни Василівни, мова її поезії – це високий художній зразок, з яким має бути ознайомлений, напевне, кожний свідомий українець.

Та попри великий інтерес українців до творчості Ліни Костенко, насамперед, ми мусимо прийти до думки, що програма з української літератури для загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту) пропонує надто мало поезій Ліни Костенко для вивчення на уроках. З якоїсь причини не враховано ні великої популярності цієї авторки, ні цілющої дії духовності, що так і струменить з її лірики й може виховати Людину, Патріота, Гуманіста.

II клас – програма чинна з 2018 року, укладена відповідно до Концепції «Нова українська школа» (2016): митець і суспільство. Ліна Костенко. «Страшні слова, коли вони мовчать...», «Хай буде легко. Дотиком пера...», «Недумано, негадано...», «По

сей день Посейдон посідає свій трон...», «Маруся Чурай» – 5 годин.

Для додаткового (самостійного) читання: Л. Костенко. Поезії, «Берестечко», «Сніг у Флоренції», «Дума про трьох братів незавських» (85 авторів).

7 клас – Ліна Костенко. «Дошк полів...», «Кольорові миші», «Чайка на крижині», «Крила» – 4 години.

Для додаткового (самостійного) читання Л. Костенко – не розглядається.

У програмовому переліку ми бачимо такі твори Ліни Костенко, які вчитель/викладач легко пояснить, а учні/здобувачі освіти будуть сприймати й без нашої підказки. Мало надії на те, що вони знайдуть, виявлять бажання й самостійно прочитають, наприклад «Пасторалі ХХ сторіччя».

Не можна не констатувати той факт, що в бібліотеках ніколи не було й зараз нема достатньої кількості примірників творів Ліни Костенко. Про те, що було раніше, М. Слабошпицький пише відверто: «... Як Андрій Сахаров, вона протистояла потужній хвилі загального «одобрямсу», що дев’ятим валом котилася нашою країною, змиваючи всіх інакомислячих. У роки застою і стагнації вона пішла у внутрішню еміграцію. Понад півтора десятиліття не публікувалися її твори, а ім’я поетеси не згадувалося в жодних літературних оглядах і статтях. Офіційно літературне життя створювало враження, нібито Ліни Костенко немає і взагалі ніколи у світі не було. Лише в студентських гуртожитках і серед справжніх шанувальників літератури ходили по руках її вірші. Власне, для мого покоління Ліна Костенко й почалася з тих самвидавівських аркушів, бо всіх трьох її ранніх книжок «Проміння землі», «Вітрила» і «Мандрівки серця» в бібліотеках ми не знаходили. Чиясь владна рука поховала їх за сімома замками. Мабуть, сподівалися поховати в такий спосіб і саму Ліну Костенко».

Зараз дехто скаже, що через матеріальну скруту тяжко перевердати бодай одну із книг. А витратити кошти на видання тонн рекламної макулатури є кошти? Зрозуміло, справа в тім, що тут мова не про фінансові труднощі, уся справа в тому, що й у наш час Лінина поезія б’є на сполох, будить національну гідність, а цього дуже не хочуть посадовці. Вихід тут один – самостійно подавати достатню кількість її кращих віршів, що є справою нашої з вами совісті.

Звернемо увагу на те, що в Ліни Костенко нема плакатних патріотичних віршів, нема гасел, навіть слово «Україна» не часто вживається. Однак підтекст майже кожної поезії є високодуховним і патріотичним. В. Базилевський з цього приводу підкреслює: «Ліна Костенко з тих поетів, які здатні крізь вселюдське бачити національне, а крізь національне прозирати вселюдське, її сюжети завжди мають другий вимір і вже цим рішуче спростовують погляд на історію як на іконостас». Пропоную згадати уривок з «Циганської музи». Тут йдеться про страждання поетеси Папуші, її зневажає табір, бо серед циганів не може бути поеток, це ганьба для роду. Ліна Костенко пише ніби про трагедію окремого митця, окремого народу, – а насправді, не тільки циганки і не тільки всіх табірних стосуються ці слова:

*І що їм всім до того,
що ти корчишся з болю?
Щоб так страждать за нього,
чи вартий цей народ?!
Але ж, але ж, але ж!..
Народ не вибирають.*

*І сам ти –
тільки брунька у нього на гіллі.
Для нього і живуть,
за нього і вмирають,
ох, не тому, що він –
найкращий на землі!*

Художня мова – це обличчя поета, його внутрішній стан, свідчення майстерності й багатства мислення. Передача інформації художньою мовою має свої специфічні вимоги: вона потребує натхнення, душевного поривання. Поезія говорить особливою формою. Вірш – це не лише форма поетичного мовлення, яка відрізняється від прози системою паралельних рядків мовлення, але й арсенал емоційно-експресивних значень, що передають почуття радості, любові, краси, ненависті, жаху, горя тощо.

Мова поезії наділена певними особливостями, яких надає їй автор. Недарма багато хто час від часу підкреслював божественне, не природне походження поезії. «Поезія – музика слів» – писав англійський історик Т. Фуллер. *Безсмертна мова! Ти смієшся гірко.
Ти ж в тій труні й не вмістишся, до речі.
Вони ж дурні, вони ж знімали мірку
з твоїх принижень – не з твоєї величі!
Твій дух не став приниженим і плюсклим,
хоч слала доля чорні килими –
то од Вілюйська до Холуйська,
то з Києва до Колими.*

*З усіх трибун – аж дим над демагогом.
Усі беруть в основу ленінізм.
Адже ніхто так не клянеться Богом,
як сам диявол – той же шовінізм.
Як ти зжилася з тугою чайною!
Як часто лицемірив твій Парнас!..
Шматок землі, ти зवेशся Україною.
Ти був до нас. Ти будеш після нас.
Мій предковичний,
мій умитий росами,
космічний,
вічний,
зоряний, барвінковий...*

*Коли ти навіть звався – Малоросія,
твоя поетеса була Україною!*

(Уривок з вірша Ліни Костенко «Біль єдиної зброї»)

Тут варто згадати слова Йосипа Бродського: «Поезія – це не «кращі слова в гарному порядку», це – вища форма існування мови». Ми не називаємо такі види літератури, як проза і драма. Проте говоримо про відкритість поезії, наявність у ній такого елемента, як ліричний герой.

Лірична героїня в інтимній ліриці Ліни Костенко вміє зберегти світле своє почуття в найскладніших ситуаціях і щаслива тим, що в коханні знає ціну найголовнішому – подарованому ним теплу, що зігріває душу. Прагматичні люди в період розлуки із коханим почувалися б нещасними, обділеними долею, бо вічно налаштовані на винагороду, і їм не під силу піднятися на висоту, звідки все так чітко видно:

*Краса – і тільки,
трішечки краси,
душі нічого більше
не потрібно.*

Кохання, на думку поетеси, – це найбільший самовияв людини, самореалізація людської душі й серця. Якщо людина здатна кохати до самозабуття,

до самозречення, до самоспалення, – значить Господь благословив її, дав можливість пережити найщасливіші години, дні в житті. Людина, яка кохає, не здатна чинити зло:

*Це не чудо, це гад,
мені страшно такого кохання.
Чорна магія ночі,
скажи мені голосом рік –
ця тривога, ця ніжність,
незатмарений рай без вигнання,
заворожене щастя, –
чи буває таке навік.*

У поезії «Розкажу тобі думку таємну...» – одному з ліричних шедеврів Ліни Костенко, простежується народження у свідомості ліричної героїні «думки таємної», спостерігається, як «дивний здогад» її обіпкає. Вона з часом нанизуює «сотні вражень, імен і країн», та найближчою має бути надія. Кохання для героїні – вічне, якщо вже покохала, то на все життя, бо це великий дар від Бога. Лірична героїня упевнена, що вона і її коханий залишаться в серці один одного «на сьогодні, на завтра, навік». Тут звучить туга за втраченим коханням, але мотиву безнадії немає.

У вірші «Страшні слова, коли вони мовчать...» передано психологічний стан митця, який не може дозволити у своїй творчості вживати штампи й буденні фрази. Поза солодкими митями натхнення «слова мовчать», вони «неначе причаїлись», бояться вилитися на папір чужими думками.

Справжній митець повинен мати власний голос, звичайні слова вміти вимовити вперше, щоб, розкриті повною мірою, вони зазвучали незвично і потужно. Лірична героїня розуміє, що в поезії вже розроблено всі можливі теми («Все повторюлось: і краса, й потворність. / Усе було: асфальти й спортивні»), однак вірш лише тоді стає шедевром, коли він неповторний:

*Поезія – це завжди неповторність,
якийсь безсмертний дотик до душі.*

Афористичність останніх рядків надає творові завершеності. Поезія має три строфи-катрени, написана п’ятистопним ямбом; рими у непарних рядках – чоловічі, у парних – жіночі, не в усіх рядках, які римуються між собою, точні, але завжди оригінальні; римувannya – перехресне. Звучить вона як монолог-роздум авторки, тому має ознаки і філософської, і медитативної інтелектуальної лірики.

«Життя іде і все без коректур...». Тут поетеса роздумує над проминальністю життя і пропагує дотримання моральних принципів у творчості. У філософії поняття часу – найскладніша категорія. Єдиний, хто не втомлюється, – це невловимий час, людина мусить поспішати робити добро. Звучить думка «а ми, нічого, – пройдемо, як тіні», в якій – відчуття неможливості протистояти часові. Проте лірична героїня, яку читач сприймає як alter ego авторки, що характерно, насамперед, для медитативної лірики, не погоджується з тим, що людина цілковито безпомічна.

*Вічність віднаходимо в природі:
Щоб тільки неба очі голубі
цю землю завжди бачили в цвітінні.
Щоб ці ліси не вимерли, як тур,
щоб ці слова не вичахли, як руди.*

Порівняння глибинних запасів мови з корисними копалинами стає містком до іншої теми – ліричних пророцтв, таємниці образного слова, яке програмує майбутнє. Митець далеко не завжди задоволений написаним уже тому, що остерігається власних передбачень,

Далі – на стор. 6

Продовження. Початок на стор. 5 боїться негативом, уміщеним у слові, порушити космічну рівновагу. Поетеса переконана, що вищий розум за посередництва справжньої поезії спілкується з людством:

*Прозрінь не бійся, бо вони як ліки.
Не бійся правди, хоч яка гірка,
не бійся смутків, хоч вони як ріки.
Людині бійся душу ошукать,
бо в цьому схибиш – то уже навіки.*

Вірш складається із п'яти чотирирядкових строф (катренів) і однієї дворядкової. Римування – перехресне, рими: у непарних рядках – жіночі, у парних – чоловічі. Написана поезія п'ятистопним ямбом.

Ліричній героїні вірша «Доля» сниться «чудернацький базар», де продаються різні Долі. Подібний сюжет знаходимо в апокрифічному оповіданні: чоловік просить Бога помінати йому життєвий хрест, бо він, на його думку, найважчий з усіх. Однак з багатьох запропонованих йому хрестів вибирає саме той, на який нарікав.

Тут Долі навперобій пропонують себе ліричній героїні, і тільки одна не вірить, що її оберуть:

*Я глянула їй в обличчя смутне,
душею покликкала очі.
– Ти все одно не візьмеш мене, –
сказала вона неохоче.*

*Ця Доля чесно попереджає,
що за її унікальність*

треба платити життям:

Поезія – рідна сестра моя.

Правда людська – наша мати.

На рівні підтексту йдеться не просто про долю як життєвий шлях, а й про Божий дар, талант.

Образом базару зумовлена й мова поезії, буденна і проста. Дев'ять катренів зі своєрідним підсумком в останній строфі надають творчості рис притчі. Римування поезії – перехресне, у непарних рядках рими жіночі, у парних – дактилічні. Написаний вірш тристопним амфібрахієм.

Стосунки поетки у вірші «Моя любов! Я перед тобою...» зі своїм талантом як реалізацією божественно-духовного начала входять у конфлікт з бажанням людини мати сім'ю, бути щасливою як началом плотським, земним. Лірична героїня боїться, що кохання підірже крила творчості. Образи «гордих прадідів», славних козаків, які ніколи не зраджували обов'язку служити Україні, стають для неї знаковими: *І в них було кохання, як у мене, і від любові тьмарився їм світ. І їх жінки хапали за стремена, та що поробиш, – тільки до воріт. А там, а там... Жорстокий клекіт бою і дзвін мечів до третьої весни...*

Завдяки такому історичному екскурсу в минуле авторка дає зрозуміти, що головним для неї є Богом даний талант, а кохання як земна людина вона віддає перевагу на короткий час. Вірш можна вважати взірцем філософсько-медитативної інтелектуальної лірики. Графічно він не поділений на строфи. Римування – перехресне, рими в непарних рядках – чоловічі, у парних – жіночі. Найцікавіші тропи: епітет «тополинний шлях», метафора «важкого сонця древня булава», фольклорно-символічний образ «третьої весни» як довгої розлуки.

Вірш – це не лише форма поетичного мовлення, яка відрізняється від прози системою паралельних рядків мовлення, але й арсенал емоційно-експресивних значень, що передають почуття радості, любові, краси, ненависті, жаху, горя тощо. Мова поезії наділена певними особливостями, яких надає їй

автор. Недарма багато хто час від часу підкреслював божественне, не природне походження поезії.

Немає сумніву, що творчість Ліни Костенко – це перлина української літератури. Вона знайшла свого читача, кожен у її поезіях знаходить щось близьке до власного життя, до своїх поглядів, переживань, мрій та прагнень. Але чим же так приваблює стиль Ліни Костенко? Дослідниця творчості Ліни Костенко Валентина Михайлюта у статті «Стиль Таланту» акцентує увагу на метафоричності поезії, її інтелектуальному наповненні, лексичному багатстві, на униканні стереотипних форм. Сама Ліна Костенко якось сказала «Вірші пишуть мене», тобто вона піддається силі натхнення, силі таланту, уродженому чуттю слова.

Про специфіку лексики писала Н. Сидяченко у статті «Про особливості мовотворчості Ліни Костенко». Вона виокремлює такі засоби у письменниці, як застосування контрастного зіставлення, виділяє три способи творення художньої семантики – метонімічний, метафоричний та умовний.

До характерних особливостей лексики звертались А. Кулдіна, В. Влащенко, С. Яцик. У своїх працях вони приділяють увагу емоційно-експресивним засобам, їх функціям, а також мовним засобам, що слугують для створення зорових образів у творах Ліни Костенко. Вони також досліджують лексичні особливості поетеси.

Таким чином, очевидним є те, що науковці виявляють неабиякий інтерес до творчості Ліни Костенко й досліджують різні рівні мовної системи у її творах – лексичну, словотвірну, граматичну.

Той, хто читає поезію Ліни Костенко, відкриває для себе необмежені можливості мови щодо народження поетичних образів із поєднанням звичних загальноживаних слів.

Особливістю лексики є неологізми, авторські специфічні словоформи; архаїзми; слова іншомовного походження.

Отже, творчість Ліни Костенко надзвичайно багата на різноманітні види лексичних груп української мови. Можна виділити групи лексики за походженням, згрупувати слова за способами творення, виокремити архаїзми, історизми, а також неологізми, що є особливо цікавим для нас сьогодні. Вважається, що творення власних авторських одиниць є значним джерелом поповнення лексики рідної мови. Участь поетеси в цьому процесі можна вважати винятково важливою. Її поетичний словник налічує близько 280 оригінальних номінацій. Аналіз частотності використання авторських лексичних новотворів у поетичних текстах сучасних авторів виявив, що Ліна Костенко належить до найактивніших експериментаторів у галузі індивідуально-авторської лексичної номінації, серед яких також знаходяться Василь Барка, Андрій Малишко, Михайль Семенко, Павло Тичина, Іван Драч, Максим Рильський та ін.

З-поміж усіх новостворених поетеси найбільша кількість – іменникові, їх близько 150 одиниць. Галина Вокальчук, досліджуючи характер словотворчості автора, виділяє кілька типів іменникових номінацій: за фізичними ознаками (дужень, хлопець-хорошень); за інтелектуальними ознаками (напівнездара, напівталант, дурнолобець, лицар-недогтепа); за характерологічними ознаками (фарфоролиз); за родом заняття (новинкар, великовоїн); за соціальним станом (пів гетьман, домодержавець); за ситуативним станом (зволеник, задиба).

Паралельно з цими типами можна виділити ще декілька, серед них назви тварин (пралев, праконяка, прापес, пракорова), назви птахів (праптиця, прапівень, кажан-чепіргач), назви частин тіла істоти (рука-миштар, кремінь-ноженята), назви рослин (іноплеминик-дерево, яблуко-гібрид, дорога-безконечниця), а також групи абстрактних номінацій: назви емоцій, психологічних станів (божевілля, покинутість, позо сталість, усправедливлення, прапам'ять), назви зовнішніх ознак істот (чорнобрів'я, карість), назви дій (мискоборство, причіпенько).

Авторка статті «Неологічні експерименти Ліни Костенко на тлі словотворчості шістдесятників» Галина Вокальчук спробувала пояснити причини появи авторських одиниць у поезії. «На нашу думку, – пише вона, – існує кілька причин появи таких одиниць у творчості Ліни Костенко. Це, насамперед: виявлення ставлення автора до позначуваного денотата, потреба уточнити значення узуальної лексичної одиниці, потреба привертнути увагу читача до можливих ознак предмета, прагнення образно назвати предмет, явище, поняття, пошук оригінальної рими (дібровість – дніпровість), спроби досягти певного стилістичного ефекту, найчастіше іронічного, комічного тощо». А втім, той, хто читає поезію Ліни Костенко, відкриває для себе необмежені можливості мови.

Аналізуючи поезії Ліни Костенко, звертаємо увагу й на смислово-завантаженість пунктуації (або її відсутності), а також зв'язок між тональністю поезії і типом речення. Вона відіграє в художній творчості неабияку роль. Завдяки їй автор може розставляти смислові акценти, прискорювати чи уповільнювати перебіг думок, надавати рядку експресивної насиченості або ж відчуття незавершеності. Ліна Костенко може не використовувати жодного розділового знаку, як в поезії «Спини мене, отямся і отям»:

*Спини мене отямся і отям
Там любов буває раз в ніколи
Вона ж промчить над зламаним життям
За нею ж будуть бігти видноколи
Вона ж порве нам спокій до струни
Вона ж слова поспалює вустами
Спини мене спини і схамени
Ще поки можу думати в останнє*

Читач сам для себе обирає темп, сам для себе вирішує, де слід зробити паузу. Відсутність розділових знаків створює ефект швидкого перебігу думок, схвильованості, наповненості швидкоплинним почуттям, надає поезії особливого характеру, імітує передачу хаотичного процесу внутрішнього мовлення людини:

*І сум
І жаль
І висновки повчальні
І слово непосильне для пера
Душа пройшла всі стадії печалі
Тепер уже сміятися пора*

Варто звернути увагу й на структуру речення та її зв'язок з тональністю – перелік переривається тривалою паузою і робиться висновком. Це наділяє поезію певною музичністю, тональність якої зростає на початку та зростає ближче до кінця строфи.

Свою роль в інтонуванні та формуванні в уяві читача відповідних образів відіграє і використання трьох крапок. Як відомо, цей знак вживається для позначення незавершеності, натяку на продовження тощо. Поезія – це передача внутрішніх станів і переживань, які не завжди можуть чітко вилитись на папір у повноцінні синтаксичні структури. Три крапки наприкінці строфи

надають їй особливого характеру, художньої довершеності, звичайно ж, відповідних мовних особливостей: незавершеності, натяку на продовження: *Пекучий день... лісів солодка млява... Смага стежок... сонливіці левад... Іде гроза озвінка і кучерява Садам замлілі руки цілувать.*

Цікавими є поезії, де кожен рядок представляє собою окреме речення. Читаючи, спостерігаємо різницю в настрої, чуттєвості:

*По цьому Дніпру пливли човни з Візантії.
Царівна пливла і її був вісімнадцятий год.
Про неї писали хіба ж такі грамотії!
Король її сватав, і вікінг, і русич, і гот.*

У поетичному синтаксисі композиції віршів Ліни Костенко особливе місце належить різноманітним повторам, які використовуються як стилістичний засіб. Читач має змогу бачити різні види повторів: повторення рядків, зворотень, кінцевих чи початкових слів строфи:

*Карташинський лиман...
Карташинський лиман...*

*Не застояне люстро свободи.
Заслання, самота, солдатчина. Нічого.
Нічого – Оренбург. Нічого – Косарал.
Не скаржився. Мовчав.*

*Не плакав ні від чого.
Нічого, якось жив і якось помирав.*

Немає сумніву, що серед нашого люду Ліна Костенко знайшла свого читача, і цим читачем є вся країна. Тут нема набридливих штампів про красу слів, про милозвучність, кожен може знайти щось близьке до свого життя, до своїх поглядів, переживань, мрій і надій, тут є просто обгрунтована вимога:

*Я вам цей борг ніколи не залишу.
Ви й так уже, як прокляті, в боргах.
Відайте мені дощ. Відайте мені тишу.
Відайте мені ліс і річечку в лугах.
Відайте мені сад і зірку вечорову.
І в полі сіяча, і вдячну щедрість нив.
Відайте мені все. Відайте мені мову,
Якою мій народ мене благословив.*

Ліна Костенко як митець «вписана» у свій час. Але чим нас приваблює її стиль? «Читачі впізнають її вже за кількома рядками» – ці слова належать Валентині Михайлюті. З цим важко не погодитися. Спираючись на дослідження вітчизняних науковців, бачимо, що кожен з дослідників творчості характеризує Ліну Костенко як неперевершеного майстра слова. У Валентині Михайлюті є стаття «Стиль Таланту». Дослідниця пише про метафоричність поезії, її інтелектуальне й лексичне багатство, про те, що поетеса унікає стереотипних форм. Сама Ліна Костенко якось сказала, що її «пишуть вірші», тобто вона піддається силі натхнення, таланту й уродженому чуттю слова.

Отож, у кожного з нас свій Т. Шевченко, Л. Українка, І. Франко. Так само як і в кожного є своя Ліна Костенко. Її багатогранна, глибока, чуттєва й мудра поезія є неосяжною й недосяжною. Так влучно сказав Володимир Базилевський: «Творчість Ліни Костенко – приклад шляхетного служіння поезії. І докір тим, хто свою іскру Богу послідовно глушив марнослів'ям кон'юнктури... Без таких людей усі розмови про високе призначення поета – тільки красиві слова».

Тамара КУЗЬ

Маловідомі факти з життя «нетипової» українки

1. У 1963 році Ліна Костенко разом із Аркадієм Добровольським написала сценарій до фільму «Перевірте свої годинники». Стрічка розповідала про українських поетів, загиблих під час Другої світової війни. Фільм зняли 1964 року, але на екрани він так і не вийшов. Остаточний варіант «Хто повернеться – долюбить» був так змінений, що Л. Костенко відмовилася від авторства.

2. Ліна Костенко вміє відмовляти не тільки колегам: вона відмовилася і від премії «Золотий письменник України», не пояснивши нічого жодним словом, і від звання Героя України, яке хотів їй вручити Ющенко, а фраза «Політичної біжунерії не ношу» стала мало не афоризмом.

3. Після Чорнобильської катастрофи Ліна Костенко – єдина з українських письменників – майже 20 років регулярно відправлялася в Чорнобильську зону. У 2005 році Ліна Костенко взяла участь в експедиції, де активно працювала нарівні з усіма вченими, рятуючи предмети побуту й артефакти народної культури від знищення й забуття.

«Коли я ще була членом Спілки письменників, після кожного засідання прийшла розсерджена, хвора... І подумала, що хай собі співають «Ще не вмерла Україна», а я собі поїду туди, де вона вже вмерла. І поїхала в Чорнобильську зону.

Здається, така трагедія... Але з Чорнобильської зони я повернулася легка, весела, гармонізована. Я побачила там таку трагедію, порівняно з якою всі наші клопоти – дрібниці.

Питають, чи мені не страшно там, в Зоні. Не знаю, але у мене нема почуття страху. Чи це мені від природи не додано – я страху не відчуваю», – згадує про Чорнобильську зону Ліна Костенко.

4. Дочка Ліни Костенко Оксана Пахльовська теж стала письменницею, вона живе з матір'ю у Києві. А от син поетеси працює програмістом у Штатах. Онука ж Костенко Ярослава-Франческа Барб'єрі вивчає філософію у Римському університеті «Ля Сап'єнца», де її мати завідує кафедрою україністики.

5. Зі спогадів письменниці.

Про життя та власні принципи

Ми з чоловіком об'їхали всю Україну на його маленькому «Запорожці». Цей автомобіль, скажу вам, пройде там, де «Мерседес» застрягне. Іноді письменник вважає, що Україна повинна знати його. А я завжди вважала, що мені потрібно знати Україну. Чоловік це розумів. Він виводив «коня» з гаража і віз мене берегами Дніпра, все далі і далі.

Мені дуже допомагала мама. Пам'ятаю, я дивувалась: як вона вміє все робити? А мама у відповідь казала: «Я теж нічого не вміла, поки моя мама була жива». І ось її не стало... А для мене піріжок спекти – це вища математика, щодо побуту вважала себе повною нездарою. Ну, думаю, невже не зможу нормальний обід приготувати чоловіку? Усі кулінарні книги прочитала, всі мамині поради задіяла.

«Нетипова» українка! Тому, до речі, і не сприймала заклик одного нашого поета: «Україна повинна підійнятися з колін!» Пам'ятаю, запитала у чоловіка: «Ти коли-небудь стояв на колінах?» – «Ні». – «І я не стояла», – кажу. Значить, ми «нетипові» українці.

Мені дуже важко буває, коли справджуються мої прогнози. Так не хочеться, щоб вони справджувалися.

Було б гарно, якби можна було сказати: «Все, зараз я себе гармонізую». Щоб можна було, як біцепси, накачати себе гармонією, красою та іншими гарними речами.

Мені здається, що я не дуже гармонійна людина. Завжди щось відчуваю, щось переживаю, щось хочу зробити.

Моє кредо: «А ти, Марку, грай». Так казала моя бабуся.

Не можу бути феміністкою, оскільки у мене був такий чоловік і є такий син. Жінка може дати чоловіку радість бути чоловіком. А він дає їй радість відчувати себе жінкою... Але при цьому я добре розумію, чому жінки стають феміністками в умовах нашої, чоловічої, цивілізації. Про це моя постчорнобильська повість «Записки українського самашедшого», котра, можливо, образить чоловіків. І, не будучи феміністкою, я покірно дякую моїм колегам чоловікам-письменникам, котрі жодного разу не були в Чорнобилі, коли вони хвалять мене за мужність.

Я не витрачала час на збори та «посиденьки» у

президіумах (мене ж не існувало в офіційній літературі), на письменницькі тусовки, ресторани та кафе «Еней». У мене були тільки робота за письмовим столом і родина.

Я щаслива, що дорога спокус і нагород була мені завжди чужа. Що я мала моральне право написати: «Митцю не треба нагород. Його судьба нагородила. Коли в людини є народ, тоді вона уже людина... Моя свобода завжди при мені».

Про письменництво, літературний процес і «сучукрліт»

Письменник повинен мати долю, а не кар'єру.

Колись давно, ще за радянських часів, на якому-сь симпозиумі всі виступали, говорили-говорили і хотіли, щоб Стейнбек щось сказав. А він мовчав. Нарешті його витягли, і він сказав знамениту свою промову, яка складалася з трьох слів: «Писатель должен писать!» Все! І сів! **Це у мене завжди такий стан.**

Даремно кажуть, що в нас немає літератури, немає читача, немає культури... Все у нас є. Для цього просто потрібно розуміння.

Прозу дуже важко писати. Вірші створюються паралельно, хоч лівою рукою, їх пишеш завжди, бо чуєш і бачиш віршами. Повторю: вірші сам пишеш, а проза тебе пише.

Моя форма спілкування – хочу побільше написати, щоб встигнути. А так – буде надруковане чи не буде... то не має значення.

Хто може потрапити до когорти класиків? Туди не потрапляють. Промине час, історія рубрикує. Ви думаете, коли ми прийшли у літературу, знали, що ми шістдесятники? Та ніколи в житті! Ми були молоді гарні люди. Талановиті серед нас були люди. А потім історія рубрикувала...

Ви знаєте, як називається наш сьогоднішній літературний процес? Постмодернізм? Ні. Пофігізм? Ні. Андеграунд? Ну теж ні. Що то за підземка, коли кожний, що хоче, то й лопоче? Мені дуже це боляче.

Хтось з легкої руки сказав так аббревіатуру: укрсучліт. А ви знаєте, що в корні того слова – суч, тобто «українська сучасна література» звучить...

Я би не хотіла, щоб талановиті люди заснували таку некрасиву течію – укрсучліт.

Хай вони будуть українськими сучасними письменниками.

Політика – діло сьогоденне, а поезія вічна. У початку було Слово. У початку людства. І в початку кожної нації. Кінець Слова може бути кінцем нації. І саме тому, що нам лелека не приніс у колыску Гомера, що «Слово про Ігорів похід» знайшов Мусін-Пушкін, а не, скажімо, Іван Вишенський, тому нам так і важко тепер.

Про мову, народ, молодь та вбивство Гонгадзе

А чи не запізно українці питають, що робити? Треба було прораховувати з самого початку Незалежності. Треба було відстежувати, що з нею робиться.

Це геніальна нація. Давайте зробимо так, щоби цей народ більше не ображали. Давайте припинимо всі ідіотські речі, що відбуваються в Україні.

Нам треба створити таку атмосферу, щоб в людях прокидалося якнайкраще, і тоді ми допоможемо одне одному. І знову ж таки повторюю: всі влади повинні знати, що є найсерйозніша опозиція – чесні, порядні люди, які будуть боротися за своє гідне життя.

Коли ми разом, нас поєднує спільна аура. А потім кожен іде в своє життя. Але людина потребує свого кола. Якби існували такі кола, що об'єднували б, то була би інша ситуація.

Нечуваний тиск русифікації призвів до патологічних мутацій. Отже, потрібна не апологія цих мутацій, а їхня діагностика і лікування.

Мова – це також обличчя народу, воно важко спотворене.

Як переконати молодь не виїжджати? В нас уже 20 років виховують молодь так, ніби не потрібно ні патріотизму, нічого. За ці роки розвинувся пофігізм – через нього молодь їде.

Молодь сама все знає. Ніяких рекомендацій і настанов їй не треба давати, можна тільки бажати доброї дороги, розуму, совісті і таланту. Тобто щастя. Покажіть мені порядну людину, яка має свій фах, свою роботу і яка хоче в політику. **Треба, щоб підросла молодь, яка свідомо йде в політику.** Тільки не для влади і грошей, а щоб справді вона мала свою ідею, і тоді у нас будуть політики.

6. Ліна Костенко має чимало регалій, хоча вони для неї нічого не значать. Вона –

• Почесний професор Національного університету «Києво-Могилянська академія»;

• Почесний доктор Львівського національного університету;

• Почесний доктор Чернівецького національного університету;

• Премія імені Франческо Петрарки за книжку поезій у перекладі італійською мовою «Інкрустації»;

• Лауреат Державної премії ім. Тараса Шевченка (1987, за роман «Маруся Чурай» і збірку «Неповторність»);

• Лауреат Міжнародної літературно-мистецької премії ім. О. Теліги (2000);

• Нагороджена Почесною відзнакою Президента України (1992) і Орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня (березень 2000);

• У 2012 році Ліна Костенко отримує звання «Золотий письменник України»;

• У листопаді 2013 року УГКЦ нагородила Ліну Костенко, Редлиха Шимона та Зеновію Кушпету третьою щорічною відзнакою імені блаженного священномученика Омеляна Ковча;

• У 2015 році мала планета Сонячної системи № 290127 отримала назву ЛінаКостенко. Людмила ПОДЧЕЗЕРЦЕВА, методист НМЦ ПТО у Дніпропетровській області

ЗАСНОВНИК ГАЗЕТИ «ДЖЕРЕЛО» – ПЕРВИННА ПРОФСПІЛКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ КОМУНАЛЬНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ «ДНІПРОВСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ» ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

Редакційна колегія:

В.М. ВАСИЛИНЕНКО, М.Г. ВАТКОВСЬКА,
Ю.М. МОГИЛА, О.В. ПОЛТОРАЦЬКИЙ, М.І. РОМАНЕНКО,
В.Г. СЕРЕДНЯ, В.В. СИЧЕНКО, Л.О. ШАПРАН

Редактор, фотокор, дизайн і верстка Н.О. АНТОНЕНКО

САЙТ ОБЛАСНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ГАЗЕТИ
«ДЖЕРЕЛО»:

gdjerelo.jimdofree.com

Свідоцтво про реєстрацію
ДП № 2244-982ПР від 24.01.2019.

Формат А 3.

Обсяг 0,8 ум. др. арк.

Адреса редакції:
49006, Дніпро,
вул. В. Антоновича, 70, к. 216.
Телефон/факс: 732-47-61,
732-48-48.

E-mail: GDJerelo@ukr.net